



**ANNELERİN ANNE SÜTÜ SAĞMA KONUSUNDAKİ BİLGİ VE DAVRANIŞLARI: TANIMLAYICI BİR ÇALIŞMA\***  
**KNOWLEDGE AND BEHAVIOURS OF MOTHERS ABOUT BREAST MILK EXPRESSION: A DESCRIPTIVE STUDY**

Müge YILMAZ<sup>1</sup>, Mualla AYKUT<sup>2</sup>, Elçin BALCI<sup>2</sup>, Habibe ŞAHİN<sup>1</sup>, Mehmet SAĞIROĞLU<sup>2</sup>, İskender GÜN<sup>2</sup>

<sup>1</sup> Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Beslenme ve Diyetetik Anabilim Dalı, Kayseri

<sup>2</sup> Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Kayseri

**ÖZET**

Tanımlayıcı nitelikteki bu araştırma; annelerin süt sağma konusunda bilgi ve davranışlarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmaya, 6-60 aylık çocuk sahibi, aile sağlığı merkezlerine herhangi bir nedenle başvuran anneler (n=300) dahil edilmiştir. Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmaları Etik Kurulu'ndan onay alınmıştır. Tanımlayıcı bilgiler ve anne sütünü sağma konularını içeren anket formu, annelerden bilgilendirilmiş onam alınarak yüz yüze görüşme yöntemiyle doldurulmuştur. Veriler ki-kare ve student t testi ile analiz edilmiştir. Annelerin %79.7'si ev hanımı, %54.7'si lise ve üzeri eğitilidir. Annelerin %77.3'ü anne sütü sağmayı duyduğunu, %56.0'sı bildiğini, %49.4'ü sütünü sağdığını belirtmiştir. Süt sağmayı bildiğini belirten annelerin %40.5'i bebekten ayrı kalındığında bebeğe verilmek üzere süt sağılması gerektiğini, %39.3'ü anne sütünün elle veya pompayla sağlanabileceğini, %87.5'inin sağılan sütün buzdolabında, %79.2'si cam kapta saklanacağını, %91.1'i saklama süresini bilmediğini, %56.0'sı saklanan sütün sıcak su içinde ısıtılacağını, %47.0'si bebeğe biberonla verileceğini bildirmiştir. Sütünü sağan annelerin %41.0'i bebekten ayrı olduğunda bebeğe verilmesi için sütünü sağdığını, %88.0'i sütünü sağarken emzirmeye devam ettiğini belirtmiştir. Eğitim düzeyi yüksek olan ve çalışan annelerde anne sütü sağmayı duyanların, bilenlerin, sütünü sağanların (p<0.001) ve eğitim düzeyi yüksek olan annelerde sağılan sütün kaşık veya bardakla verilmesi gerektiğini bilenlerin oranı anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (p<0.05). Emzirme danışmanlığı hizmetleri kapsamında süt sağma konusu da yer almalıdır. Süt sağmanın altı ay sadece anne sütüyle beslenme üzerine etkileriyle ilgili araştırmalar yapılmalıdır.

**Anahtar kelimeler:** Anne sütü sağma, bilgi, davranış

\*Bu çalışma, 16 - 20 Kasım 2011 tarihleri arasında Antalya'da yapılan, VI. Ulusal Ana Çocuk Sağlığı Kongresi'nde poster bildiri olarak sunulmuştur.

Makale Geliş Tarihi : 24.06.2014

Makale Kabul Tarihi:11.11.2014

**ABSTRACT**

This descriptive study was conducted to determine breastmilk expression knowledge and behaviours of mothers. Mothers (n=300) having 6-60 month-old children and applying for any reason to family health centres were recruited. Approval was obtained from Erciyes University Faculty of Medicine Clinical Trials Ethical Committee. Questionnaire including descriptive data and breastmilk expression was performed with face-to-face interview with mothers who gave informed consent. Data were analyzed with chi-square, student t tests. Of mothers; 79.7% were housewives, 54.7% had high school-higher educational level, 77.3% heard, 56.0% knew about breastmilk expression, 49.4% expressed their breastmilk. Among mothers knowing breastmilk expression, 40.5% said breastmilk should be expressed when mother and baby got separated, 39.3% said breastmilk could be expressed by hand/pump, 87.5% defined expressed breastmilk would be kept at refrigerator, 79.2% in glassware. Of mothers; 91.1% did not know storing duration, 56.0% defined stored breastmilk would be reheated in hot ben-marie, 47.0% stated expressed breastmilk would be given with bottle, 41.0% expressed their breastmilk to give when they were apart, 88.0% continued lactating while expressing breastmilk. The percentage of mothers who heard, knew about breastmilk expression and who expressed breastmilk was significantly higher among those who had higher education level and occupations (p<0.001). The percentage of mothers who knew how to give expressed breastmilk by spoon/glass was significantly higher among the mother with higher education level (p<0.05). Breastmilk expression should be involved in lactation consultation services. Future studies should be conducted on the effects of breastmilk expression on exclusive breastfeeding for six months.

**Key words:** Breast milk expression, knowledge, behaviour.

**Corresponding Author:** Yrd. Doç. Dr. Müge Yılmaz, Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Melikgazi, Kayseri, TÜRKİYE Posta kodu: 38039  
Tel: +90 (352) 207 66 66 /29139  
E-posta: [muyilmaz@erciyes.edu.tr](mailto:muyilmaz@erciyes.edu.tr),  
[mugeyilmaz73@hotmail.com](mailto:mugeyilmaz73@hotmail.com)

## GİRİŞ

Bebekler için en ideal beslenme biçimi, ilk altı ay sadece anne sütü verilmesi, altıncı aydan sonra uygun ek besinler verilerek emzirmenin iki yaşa kadar sürdürülmesidir (1). Annelerin bebeklerini bu şekilde beslemeyi başarabilmesi için, bebeklerinden ayrı kaldıklarında veya emzirme problemleri yaşadıklarında nasıl baş edeceklerini bilmeleri gerekmektedir. Elle veya pompa yardımıyla süt sağmak, emzirmedeki problemlerle baş etmede annelere yardımcı bir yoldur (2). Emzirme bebek beslenmesinde tercih edilen ilk seçenek olup anneler bebeklerinden ayrı kaldığında süt sağma, emzirmeyle birlikte sürdürecekleri önemli bir uygulamadır (3).

Anne sütünü sağarak biberonla besleme, anne sütünü doğrudan memeden emzirme ile nitelik açısından farklıdır. Sağılan sütle besleme sütün besleyici bileşenlerinin bazı avantajlarını azaltmakla birlikte biberonla bile olsa anne sütü ile besleme mama ile beslemeye göre daha üstündür (2).

Dünya Sağlık Örgütü, sağılan anne sütünün oda sıcaklığında sekiz saat, buzdolabında 24-48 saat, derin dondurucuda üç ay saklanabileceğini önermektedir (1). Gereksemin olduğu zaman süt kabı sıcak suya oturtularak ısıtılmalı, bebeğe kaşıkla verilmesi tercih edilmelidir (4,5). Anne sütünün ısıya dayanıklı cam veya sert/ eğilmez plastik (polipropilen) kaplarda saklanması daha uygun olduğu belirtilmektedir (6).

Süt sağma; sadece anne sütüyle beslenme ve emzirme süresini uzatmaya yardımcı ve annelerin özgür hareket etmelerini sağlayan önemli bir seçenektir. Literatürde annelerin süt sağma konusunda bilgi, tutum ve davranışlarını belirleyen az sayıda çalışmaya ulaşılmıştır. Bu nedenle araştırmamız; annelerin süt sağma konusunda bilgi ve davranışlarını belirlemek amacıyla yapılmıştır.

## GEREÇ VE YÖNTEM

Tanımlayıcı tipte olan bu araştırma Kayseri Melikgazi ilçesindeki Aile Sağlığı Merkezlerine (19 ASM) herhangi bir nedenle başvuran 6-60 aylık çocuk sahibi anneler üzerinde yapılmıştır. Süt sağma oranı %25 olarak kabul edilmiş (2), güven düzeyi %95, tolerans değeri 0.05 alınarak minimum örneklem büyüklüğü 288 olarak hesaplanmıştır. Araştırmaya 300 annenin alınması planlanmıştır.

Annelere ait sosyodemografik özellikler ve anne sütü sağma konusunda sorular içeren anket formu, anneler araştırma hakkında bilgilendirilip sözlü onamı alınarak yüz yüze görüşme yöntemiyle doldurulmuştur. Veri toplama 300 anne ile görüşme tamamlanmaya kadar bir ay boyunca (1-30 Nisan 2011) sürdürülmüştür.

Araştırma için, Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmaları Etik Kurulu'ndan onay alınmıştır.

Sağılan sütü oda sıcaklığında sekiz saat, buzdolabında 24-48 saat, derin dondurucuda üç ay saklanabileceğini ifade eden anneler sağılan sütün saklama süresini doğru biliyor olarak değerlendirilmiştir.

Veriler bilgisayar ortamında sosyal bilimler için istatistik paket programı kullanılarak (SPSS-sürüm 11.0) değerlendirilmiş. İstatistiksel değerlendirmede nicel verilerin dağılımını incelemek için Shapiro-Wilks testi,

ortalamaların karşılaştırılmasında student t testi kategorik değişkenlerin karşılaştırılmasında ki-kare testi kullanılmış ve p değerleri exact yöntemi kullanılarak hesaplanmıştır. Karşılaştırmalarda  $p < 0.05$  değeri istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

## BULGULAR

Araştırmamızdaki annelerin yaş ortalaması  $28.5 \pm 4.97$  yıl olup, %79.7'si ev hanımı, % 54.7' si lise (%37) ve üzeri eğitimlidir. Çocukların yaş ortalaması  $27.4 \pm 17.5$  aydır.

Annelerin %77.3'ü (232 anne) anne sütü sağmayı duyduğunu, %56'sı (168 anne) bildiğini belirtilmiştir. Anne sütü sağmayı bildiğini söyleyen annelerin %49.4'ü ara sıra (%33.3) veya düzenli (%16.1) olarak sütünü sağdığını ifade etmiştir. Süt sağmayı bildiğini belirten annelerin %40.5'i bebekten ayrı kaldığında bebeğe vermek üzere süt sağılması gerektiğini, %19'u elle, % 35.7'si elle çalışan pompayla, %6'sı elektrikli pompa ile süt sağılabileceğini belirtirken, %39.3'ü her üç yöntemle de süt sağılabileceğini bildirmişlerdir. Sağılan sütün cam kapta saklanacağını belirtenlerin oranı (%79.2) ve buzdolabında saklanacağını söyleyen annelerin oranı (%87.5) çoğunluktadır, fakat annelerin %8.9'unun sağılan sütün saklama süresini doğru olarak bildiği saptanmıştır. Yine süt sağmayı bildiğini söyleyen annelerin yaklaşık yarısı (%56) saklanan sütü uygun ısıtma yöntemi olarak "Sıcak su içinde ısıtmayı (ben-mari yöntemi)" bildirmiştir. Süt sağmayı bilen annelerin yaklaşık yarısı (%47.0) ısıtılan sütün bebeğe biberonla verileceğini ifade etmiştir (Tablo 1).

Sütünü sağan annelerin %41'i bebekten ayrı olduğunda bebeğe verilmesi için sütünü sağdığını ve %88'i sütünü sağarken emzirmeye devam ettiğini bildirmişlerdir. Araştırmamızda annelerin %21.7'si sütünü sağarken memede ağrı ve %15.7'si memede çatlak oluştuğunu belirtmişlerdir (Tablo 2).

Annelerin süt sağma süre ortalaması  $2.9 \pm 4.1$  ay olarak saptanmıştır. Çalışan kadınların süt sağma süresi ( $3.8 \pm 3.9$  ay), ev hanımlarının süt sağma süresinden ( $2.0 \pm 4.1$  ay) anlamlı düzeyde uzun olduğu bulunmuştur ( $p = 0.049$ ).

Eğitim düzeyi yüksek olan ve çalışan annelerde anne sütü sağmayı; duyanların, bilenlerin, sağanların ( $p < 0.001$ ) ve eğitim düzeyi yüksek olan annelerde sağılan sütün kaşık veya bardakla verilmesi gerektiğini bilenlerin oranı anlamlı olarak yüksek bulunmuştur ( $p < 0.05$ ) (Tablo 3, Tablo 4).

## TARTIŞMA

Bebeğin ilk altı ay sadece anne sütü ile beslenmesi, altıncı aydan sonra ek besinlerle birlikte emzirmenin iki yaşına kadar sürdürülmesi bebeğe sayısız yararlar sağlamaktadır. Anne sütü ile beslenmenin bebeğe sağladığı yararlar sadece bebeklik dönemi içinde sınırlı kalmayıp, ileri yaşam sağlığı üzerinde de olumlu etkileri bulunmaktadır. Bu nedenle sağlıklı yaşamın temellerinin atılmasında anne sütü ile beslenmenin önemi tartışılmaz (7-9).

Emzirme bebek beslenmesinde tercih edilen ilk seçenek olup anneler bebeklerinden ayrı kaldığında süt sağma, emzirmeyle birlikte sürdürecekleri önemli bir

Tablo 1. Anne Sütü Sağmayı Bildiğini Belirten Annelerin Süt Sağmaya İlişkin Bilgi Düzeylerinin Dağılımı

Bilgiler	Sayı	(%)
<b>Anne sütü neden sağılır?</b>		
Bebekten ayrı olduğunda vermek için	68	40.5
Bebek emmediğinde	60	35.7
Fazla sütü çekmek için	18	10.7
Süt kanalında tıkanıklık olduğunda	10	6.0
Bilmiyor	12	7.1
<b>Anne sütü ne ile sağılır?</b>		
Elle	32	19.0
Elle çalışan pompa ile	60	35.7
Elektrikli pompa ile	10	6.0
Hepsi	66	39.3
<b>Ne tür kapta saklanır?</b>		
Plastik	15	8.9
Cam	133	79.2
Metal	1	0.6
Cam ve plastik	19	11.3
<b>Nerede saklanır?</b>		
Oda ısısı	10	6.0
Buzdolabı	147	87.5
Buzluk- derin dondurucu	6	3.5
Bilmiyor	5	3.0
<b>Uygun saklama süresi nedir?</b>		
Bilenler	15	8.9
Bilmeyenler	153	91.1
<b>Nasıl ısıtılır?</b>		
Ocakta	24	14.3
Sıcak su içinde	94	56.0
Mikrodalgada	3	1.8
Oda ısısında	36	21.4
Bilmiyor	11	6.5
<b>Ne ile verilir?</b>		
Kaşık veya bardak	60	35.7
Biberon	79	47.0
Hepsi	29	17.3
<b>Toplam</b>	<b>168</b>	<b>100.0</b>

uygulamadır (3). Annelerin emzirmeye başlamayı ve sürdürmeyi başarabilmesi için, bebeklerinden ayrı kaldıklarında veya emzirme problemleri yaşadıklarında nasıl baş edeceklerini bilmeleri gerekmektedir. Elle

veya pompa yardımıyla süt sağlamak annelere emzirmedeki problemlerle baş etmede yardımcı bir yöntemdir (2).

Tablo 2. Annelerin Süt Sağmaya İlişkin Davranışlarının Dağılımı

Davranışlar	Sayı	%
<b>Sütünü sağma (n=168)</b>		
Hiç	85	50.6
Düzenli	27	16.1
Ara sıra	56	33.3
<b>Sütünü sağma nedeni (n=83)</b>		
Bebekten ayrı olduğunda beslenmesini sağlamak için	34	41.0
Memeyi tutamama	16	19.3
Hastanede yatış/prematürelilik	15	18.1
Süt gelmediği için/yeterli süt yok	6	7.2
Fazla sütü çekmek için	6	7.2
Diğer	6	7.2
<b>Süt sağma nedeniyle memede ağrı (n=83)</b>		
Olanlar	18	21.7
Olmayanlar	65	78.3
<b>Süt sağma nedeniyle memede çatlak (n=83)</b>		
Olanlar	13	15.7
Olmayanlar	70	84.3

Tablo 3. Annelerin Eğitim Düzeylerine Göre Anne Sütü Sağmaya İlişkin Bilgi ve Davranışlarının Dağılımı

	Eğitim Düzeyi			
	İlkokuldan az	İlk ve ortaokul	Lise	Üniversite
Davranış ve Bilgiler	S (%)	S (%)	S (%)	S (%)
<b>Anne sütü sağmayı duyma (n=300)*</b>				
Evet	3 (27.3)	83 (66.4)	95 (85.6)	51 (96.2)
Hayır	8 (72.7)	42 (33.6)	16 (14.4)	2 (3.8)
	$\chi^2=39.36$		$p<0.001$	
<b>Anne sütü sağmayı bilme (n=300)*</b>				
Evet	1 (9.1)	54 (43.2)	68 (61.3)	45 (84.9)
Hayır	10 (90.9)	71 (56.8)	43 (38.7)	8 (15.1)
	$\chi^2=37.35$		$p<0.001$	
<b>Sütünü sağma (n=168)*</b>				
Hiç	0 (0.0)	40 (74.1)	34 (50.0)	11 (24.5)
Düzenli	0 (0.0)	4 (7.4)	8 (11.8)	15 (33.3)
Ara sıra	1 (100)	10 (18.5)	26 (38.2)	19 (42.2)
	$\chi^2=30.73$		$p<0.001$	
<b>Sağılan süt nasıl kapta saklanır? (n=168)</b>				
Plastik	0 (0)	6 (11.1)	6 (8.8)	3 (6.7)
Cam	1 (100)	46 (85.2)	48 (70.6)	38 (84.4)
Metal	0 (0.0)	0 (0)	1 (1.5)	0 (0.0)
Cam ve plastik	0 (0.0)	2 (3.7)	13 (19.1)	4 (8.9)
	$\chi^2=9.97$		$p=0.353$	
<b>Sağılan süt nasıl ısıtılır? (n=168)</b>				
Sıcak su içinde	0 (0.0)	30 (55.6)	36 (52.9)	28 (62.2)
Diğer	1 (100)	24 (44.4)	32 (47.1)	17 (37.8)
	$\chi^2=2.42$		$p=0.545$	
<b>Sağılan süt ne ile verilir? (n=168)**</b>				
Kaşık veya bardak	0 (0.0)	17 (31.5)	18 (26.5)	25 (55.6)
Diğer	1 (100)	37 (68.5)	50 (73.5)	20 (44.4)
	$\chi^2=11.22$		$p=0.006$	

Tablo 4. Annelerin Çalışma Durumlarına Göre Anne Sütü Sağmaya İlişkin Bilgi ve Davranışlarının Dağılımı

	Ev hanımı	Çalışıyor
Davranış ve Bilgiler	S (%)	S (%)
<b>Anne sütü sağmayı duyma (n=300)*</b>		
Evet	174 (72.8)	58 (95.1)
Hayır	65 (27.2)	3 (4.9)
	$\chi^2=13.76$	$p<0.001$
<b>Anne sütü sağmayı bilme (n=300)*</b>		
Evet	116 (48.5)	52 (85.2)
Hayır	123 (51.5)	9 (14.8)
	$\chi^2=26.57$	$p<0.001$
<b>Sütünü sağma (n=168)*</b>		
Hiç	72 (62.1)	13 (25.0)
Düzenli	11 (9.5)	16 (30.8)
Ara sıra	33 (28.4)	23 (44.2)
	$\chi^2=22.55$	$p<0.001$
<b>Sağılan süt nasıl kaptı saklanır? (n=168)</b>		
Plastik	11 (9.5)	4 (7.7)
Cam	91 (78.4)	42 (80.8)
Metal	1 (0.9)	0 (0.0)
Cam ve plastik	13 (11.2)	6 (11.5)
	$\chi^2=0.60$	$p=0.968$
<b>Sağılan süt nasıl ısıtılır? (n=168)</b>		
Sıcak su içinde	62 (53.4)	32 (61.5)
Diğer	54 (46.6)	20 (38.5)
	$\chi^2=0.95$	$p=0.401$
<b>Sağılan süt ne ile verilir? (n=168)</b>		
Kaşık veya bardak	36 (31.0)	24 (46.2)
Diğer	80 (69.0)	28 (53.8)
	$\chi^2=3.57$	$p=0.081$

Anne sütünün sağılması annelere bebeklerini altı ay sadece anne sütüyle beslemesi ve emzirmeyi sürdürmeleri için olanak veren önemli bir yoldur (3). Farklı yıllarda yapılan iki çalışmada, doğumdan sonra ilk altı haftada annelerin %69'nun ve 1.5-4.5 aylık bebeğe sahip olan annelerin %85'inin sütlerini sağdıkları saptanmıştır. Yıllar içerisinde annelerin süt sağma oranlarında bir artış olduğu ve bebeklerin yaşı büyüdükçe süt sağma oranlarında azalma olduğu belirlenmiştir (2,10). Çalışmamızda ise annelerin %49.4'ü ara sıra veya düzenli olarak sütünü sağdığını ifade etmiş ve %88'i sütünü sağarken emzirmeye devam ettiğini bildirmiştir. Annelerin süt sağma nedenlerinin başında (%41) "Bebekten ayrı olduğunda beslenmesini sağlamak için" ifadesi gelmektedir. Araştırmamıza benzer şekilde diğer çalışmalarda da annelerin süt sağma nedeni olarak en çok "Bir başkası tarafından bebeklerinin anne sütü ile beslenmesi" ve "Fazladan süt depolamak" olduğu

saptanmıştır (2,11).

Anneler uzun süre süt sağacaksa, hastane tipi elektrikli pompaya ihtiyaçları vardır (12). Bazı çalışmalar her iki mameden aynı anda süt sağan elektrikli pompaların daha yararlı olabileceğini göstermiştir (13,14). Bir derlemede elle süt sağmanın daha ucuz, külfeti az ve annelere öğretilmesi gereken bir süt sağma tekniği olduğu belirtilmektedir (15). En iyi pompa bebeğin kendisidir. Elle sağmayı bazı kadınlar gerçekleştirebilse de bu yöntemle toplanan sütün potansiyel yağ içeriğinin, elektrikli pompa ile sağma veya bebeğin emmesi kadar uygun olmadığını belirtmektedir. İdeal toplama yöntemi emme işlemindeki gibi ritmik negatif basınç sağlayan elektrikli pompalarla olmaktadır (12). Anne sütü sağmada elektrikli pompa kullanımının etkinliği başlıklı çalışmada, beş dakika elektrikli pompa kullanılarak süt sağma ile elde edilen süt miktarıyla emzirirkenki süt miktarı arasında fark olmadığı sonucuna

varılmıştır (16). Anne sütü sağmada kullanılacak yöntemlerle ilgili 2008 yılında yayınlanan Cochrane analizinde daha kapsamlı araştırmalara ihtiyaç olduğu belirtilmektedir (17).

Araştırmamızda süt sağmayı bildiğini belirten annelerin %19'u elle, %35.7'si elle çalışan pompayla, %6'sı elektrikli pompa ile süt sağlabileceğini belirtirken, %39.3'ü her üç yöntemle de süt sağlabileceğini bildirmişlerdir. Annelerin sütünü sağarken %21.7'si memede ağrı ve %15.7'si memede çatlak oluştuğunu belirtmişlerdir. Benzer bir çalışmada, kadınların çoğunluğu (%65) süt sağmada elektrikli pompa kullanmışlardır ve pompaların yan etkilerinin meme uçlarında ağrı (%17) ve yara (%11) olduğu belirtilmiştir (11).

Süt sağma işlemi annenin bebekten ayrı kaldığı veya işe başlamak zorunda olduğu zaman uygulanır (3,18). Yapılan farklı nitel çalışmalarda genel olarak çalışan annelerin; çalışmayı istemek ve emzirmeye devam etmek arasındaki çelişkiden kaynaklı psikolojik stres yaşadıkları ifade edilmiş olup işyeri koşullarında süt sağlamak için uygun ekipman, zaman ve ortamın ayrıca da annelerin bu konuda yeterli bilgiye sahip olması gerektiği belirtilmiştir (19-21).

Çalışan annelerin süt sağma davranışlarıyla ilgili yapılan çalışmalarda annelerin çoğunluğunun işyerlerinde süt sağdıkları saptanmıştır (22,23). Bebek Besleme Uygulamaları Çalışması II (Infant Feeding Practices Study II) sonuçlarına göre; annenin çalışması ile süt sağma arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki vardır (2). Araştırmamızda da çalışan annelerin anne sütü sağma oranı (%75), ev hanımı annelere göre (%37.9) daha yüksek olduğu bulunmuştur ( $p<0.001$ ) (Tablo 4). Ayrıca çalışan kadınların süt sağma süreleri de ( $3.8\pm 3.9$  ay), ev hanımlarındakinden ( $2\pm 4.1$  ay) daha uzundur ( $p<0.05$ ).

Annenin çalışması veya bebeğinin yanında olamaması durumunda süt sağmalı ve gerektiğinde bebeğe vermek üzere saklanmalıdır (24). Çalışmalar uygun koşullarda geçire süre saklanan anne sütünün yenidoğan ve bebekler için tehlikeli olmayacağını göstermektedir. Üstelik sadece anne sütü ile beslenme süresinin uzaması gibi çok önemli bir katkısı olacaktır (5).

Sağılan sütün saklama süresi ve sıcaklığı ile ilgili literatürde farklı bilgiler bulunmaktadır (1, 4). Temiz koşullarda elde edilen anne sütü oda ısısında sekiz-on saat, buzdolabında üç gün, buzdolabı buzluklarında üç ay, derin dondurucularda altı ay saklanabileceğini belirtirken (4), Dünya Sağlık Örgütü, sağılan anne sütünün oda sıcaklığında sekiz saat, buzdolabında 24-48 saat, derin dondurucuda üç ay saklanabileceğini önermektedir (1).

Anne sütünün cam veya polipropilen kaplarda saklanması daha uygun olduğu belirtilmektedir (6). Suda çözünen içerikler ve IgA hem cam hem de poliprolen kaplarda değişmeden kalmaktadır. Kolostrumun cam kaplarda, poliprolen ve polietilen torbalarda hemen hemen hiç değişmeden sabit kaldığı görülmüştür. Ancak süt toplamada ve depolamada polietilen kapların kullanımı; anne sütünün hücresel içeriğini önemli düzeyde kayba uğratması ve depolama-taşıma sırasında sızıntıya neden olması nedeniyle önerilmemektedir. Bunun yanı sıra anne sütünün hücresel içeriğinin cam kapların duvarına yapışırken polietilen veya

polipropilen kaplarda yapışma olmadığı da belirtilmektedir. Cam saklama kapları ısıtmaya, dondurmaya ve bebeği beslemeye uygundur, ancak kırılma ihtimali vardır (12). Ne tür kapta saklanırsa saklansın, anne sütünün hangi tarihte sağıldığı kabın üzerine yazılmalıdır (6).

Anne sütünün koruyucu içerikleri dondurma-eritme veya ısıtma gibi işlemlerle değişebilir veya geri dönüşümsüz hasar görebilir. Sütün  $-20^{\circ}\text{C}$ 'de bir aya yakın süre depolanmasıyla ortaya çıkan majör değişiklikler; hücresel canlılığın ve bakteriyostatik etkinin kaybolmasıdır. Diğer immunoproteinler IgG, IgM, IgA, laktoferrin, lizozim C3 ve C4 kompleman komponentleri, aminoasit ve yağ asitleri çoğunlukla korunur veya daha az etkilenir (5).

Saklanan süt kaynatılmamalı, mikrodalga radyasyona maruz kalmamalı, sıcak su dolu bir kabın içine anne sütü kabıyla koyularak 20 dakikadan fazla olamayacak şekilde ısıtılmalıdır (5, 6). Beslenme sonrasında artan süt dökülmelidir. Anne bebeğini emziremiyorsa sağılan süt bebeğe kaşıkla veya bardakla verilmesi tercih edilen yoldur, böylece bebeğin anneyi yeniden emmesi sırasında herhangi bir güçlük karşılaşılmaz (24).

Araştırmamızda anne sütü sağmayı bildiğini belirten annelerin çoğunluğu sağılan sütün buzdolabında (%87.5) ve cam kapta (%79.2) saklanması gerektiğini belirtmişlerdir. Sağılan sütün saklama süresi ile ilgili doğru bilgiye sahip annelerin oranı (%8.9) düşüktür. Yine süt sağmayı bildiğini söyleyen annelerin yarısından fazlası (%56) saklanan sütün uygun ısıtma yöntemi olan sıcak su içinde ısıtılacağını bildirmiştir. Annelerin yaklaşık yarısı (%47) ısıtılan sütün bebeğe biberonla verileceğini ifade etmiştir (Tablo 1). Eğitim düzeyi yüksek olan annelerde sağılan sütün, tercih edilen yöntem olan kaşık veya bardakla verilmesi gerektiğini bildirenlerin oranı yüksektir ( $p<0.05$ ) (Tablo 3).

Çalışmamızda annelerin yaklaşık yarısının (%44) süt sağmayı, %91.1'nin uygun saklama süresini, %44'ünün sağılan sütün uygun ısıtma şeklini, yaklaşık yarısının ne ile verileceğini bilmediği saptanmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda annelere, emzirme danışmalığı hizmetleri kapsamında anne sütü sağma konusunda da eğitim verilmelidir. Anne sütü sağmanın altı ay sadece anne sütüyle beslenme ve yeterli süre emzirmeye etkileriyle ilgili araştırmalar yapılmalıdır.

## KAYNAKLAR

1. World Health Organization. Infant and Young Child Feeding. Model Chapter for Textbooks for Medical Students and Allied Health Professionals. Geneva: WHO 2009; p 32. [http://whqlibdoc.who.int/publications/2009/9789241597494\\_eng.pdf](http://whqlibdoc.who.int/publications/2009/9789241597494_eng.pdf) (Erişim tarihi: 09/06/2014).
2. Labiner-Wolfe J, Fein SB, Shealy KR, et al. Prevalence of breast milk expression and associated factors. *Pediatrics* 2008;122:63-68.
3. Win NN, Binns CW, Zhao Y, et al. Breastfeeding duration in mothers who express breast milk: A cohort study. *International Breastfeeding Journal* 2006;1:28.
4. Coutsoudis A, Bentley J. Infant Feeding. In: Gibney MJ,

- Margetts BM, Kearney JM, Arab L (eds). Public Health Nutrition (1st ed). Blackwell Science, UK 2004; pp 272-274.
5. Çan G, Topbaş M. Anne sütünün saklanması. *Kor Hek* 2007; 6: 375-379.
  6. Hurst NM, Meier PP. Breastfeeding the Preterm Infant. In: Riordan J, Wambach K (eds). *Breastfeeding and Human Lactation* (4 th ed). Jones and Bartlett Publishers, Boston 2010; pp 425-470.
  7. Çađlar MK, Altugan FŞ, Özer İ. Exclusively breastfeeding and hypernatremic dehydration. *Iranian J Publ Health* 2005; 34: 1-11.
  8. Gür E. Anne sütü ile beslenme. *Türk Ped Arş* 2007; 42: 11-15.
  9. Selimođlu MA, Celilođlu ÖS, Celilođlu C. Anne sütü ile beslenmenin ileri yaşama etkileri. *Türk Ped Arş* 2010; 45: 309-314.
  10. Binns CW, Win NN, Zhao Y, et al. Trends in the expression of breastmilk 1993-2003. *Breastfeeding Rev* 2006; 14: 5-9.
  11. Clemons S N, Amir LH. Breastfeeding women's experience of expressing: A descriptive study. *J Hum Lact* 2010; 26: 258-265.
  12. Lawrence RA. Storage of human milk and influence of procedures on immunological of human milk. *Acta Paediatr* 1999; 88: 14-18.
  13. Jones E, Dimmock PW, Spencer SA. A randomised controlled trial to compare methods of milk expression after preterm delivery. *Arch Dis Child Fetal Neonatal Ed* 2001; 85: F91-F95.
  14. Slusher T, Slusher IL, Biomdo M, et al. Electric breast pump use increases maternal milk volume in African nurseries. *J Trop Pediatr* 2007; 53: 125-130.
  15. Khatoon S, Begum T, Begum N. Expression of breast milk-an update. *J Shaheed Suhrawardy Med Coll*, 2012; 4: 62-64.
  16. Mitoulas LR, Lai CT, Gurrin LC, et al. Efficacy of breast milk expression using an electric breast pump. *J Hum Lact* 2002; 18: 344-352.
  17. Becker GE, McCormick FM, Renfrew MJ. Methods of milk expression for lactating women. *Cochrane Database of Systematic Reviews* 2008, Issue 4. Art. No.: CD006170.
  18. Coşkun T. Özel durumlarda anne sütü ile beslenme, anne sütü ile besleme sırasında karşılaşılan sorunlar. *Katkı Pediatri Dergisi* 2003; 25: 203-235.
  19. Gökdemirel S, Bozkurt G, Gökçay G, ve ark. Çalışan annelerin emzirme sürecinde yaşadıkları: Niteliksel bir çalışma. *Çocuk Dergisi* 2008; 8: 221-234.
  20. Rojjanasrirat W. Working women's breastfeeding experiences. *American Journal of Maternal Child Nursing* 2004; 29: 222-227.
  21. Ismail TAT, Sulaiman Z, Jalil R, et al. Breast milk expression among formally employed women in urban and rural Malaysia: A qualitative study. *International Breastfeeding Journal* 2012; 7: 11.
  22. Ortiz J, McGilligan K, Kelly P. Duration of breast milk expression among working mothers enrolled in a employer-sponsored lactation program. *Pediatric Nursing* 2004; 30: 111-119.
  23. Slusser WM., Lange L, Dickson V, et al. Breast milk expression in the workplace: A look at frequency and time. *J Hum Lact* 2004; 20: 164-169.
  24. Atıcı A, Polat S, Turhan EH. Anne sütü ile beslenme. *Türkiye Klinikleri, J Pediatr Sci* 2007; 3: 1-5.